

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Харківський обласний науково-методичний інститут
безперервної освіти

**Актуальні проблеми методики викладання
історії, правознавства та
суспільствознавчих дисциплін у вищих
навчальних закладах**

суспільних світоглядних позицій суттєво вплинули на розвиток шкільного суспільствознавства, його відміна в шкільному плані негативно вплинула на формування ціннісної основи молоді. Відсутність чітких ідей, моральних імперативів, суспільних орієнтирів створили духовний вакуум школи цього часу. 90-ті рр. поклали початок формуванню нових цілей, змісту, форм світоглядних дисциплін, що вплинули на появу цілої шкільної галузі «Суспільствознавство» й зумовили модернізацію професійно-педагогічної, й зокрема, методичної підготовки вчителя.

Дослідження історії шкільної суспільствознавчої освіти та відповідної підготовки майбутнього вчителя у 80-ті рр. дозволяє впевнитися, що ці роки були самими плідними у плані формування системної методичної підготовки вчителя-суспільствознавця, що цілком відповідала вимогам тогочасної школи, держави, українського суспільства. І в методологічному, і в змістовому, і в дидактичному контексті цей період відрізнявся науковими пошуками, глибокими методичними напрацюваннями, розробленістю навчально-методичного комплексу для учнів (навчальна програма, підручник, хрестоматія), для студента (навчальна програма, навчальний посібник), для вчителя (спеціалізований випуск серії книжок, методичні посібники, статті в журналах з досвіду роботи в школах), зацікавленістю держави в реалізації освітніх цілей засобами предмету «Суспільствознавство».

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Верховної Ради СРСР від 12 квітня 1984 N13-XI «Про основні напрямки реформи загальноосвітньої і професійної школи» / http://www.lawmix.ru/docs_cccp/3775/
2. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: Для пед. спец. высш. учеб. заведений. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Просвещение, 1990. — 141 с.
3. Программы: Методика преподавания истории, Методика преподавания обществоведения, Методика преподавания основ Советского государства и права, Государственный экзамен по методике преподавания истории // Программы педагогических институтов. - Просвещение. — Москва. — 1987.—47 с.
4. Дружкова А. В. Методика преподавания обществоведения в средней школе - М., 1985. — 208 с.
5. Тимофеева Елена Георгиевна. Государственная политика в сфере обществоведческого образования российской молодежи в 50-е - 90-е гг. XX века : Дис. ... д-ра ист. наук : 07.00.02 : Астрахань, 2004. - 500 с. РГБ ОД, 71:05-7/87

УДК 371.124:94

**Яковенко Г.Г., кандидат
історичних наук, доцент
кафедри історії ХНПУ імені
Г. С. Сковороди**

**Підготовка майбутніх учителів історії до викладання
філософського блоку суспільствознавчих дисциплін**

У статті розглядається роль філософської освіти у формуванні світогляду старшокласників та основні прийоми формування філософських знань: роль міжпредметних зв'язків у формуванні понять, категорій і законів філософії, значення словникової роботи для усвідомлення філософських понять, а також значення теоретичних узагальнень при вивченні предметів суспільствознавчого циклу.

Ключові слова: *філософська освіта, філософська свідомість, філософське відображення світу.*

В статье рассматриваются роль философского образования в процессе формирования мировоззрения старшеклассников и основные приемы формирования философских знаний: роль межпредметных связей в формировании понятий, категорий и законов философии, значение словарной работы для усвоения философских понятий, а также роль теоретических обобщений при изучении предметов обществоведческого цикла.

Ключевые слова: *философское образование, философское мировоззрение, философское отображение мира.*

The role of philosophical education at the process of forming of upperclassmen's world-view and the main methods of forming of philosophical knowledge: the role of connections between subjects at the ideas forming, categories and laws of philosophy, importance of lexical work for mastering of philosophical ideas, and the role of theoretical generalizations during the learning of social science are examined at the article.

Key words: *philosophical education, philosophical world-view, philosophical reflection of the world.*

Постановка проблеми. Засвоєння філософських знань є важливою складовою професійної підготовки майбутніх учителів історії до роботи зі старшокласниками. Окреме місце в системі суспільствознавчої підготовки студентів посідають курси «Людина і суспільство» та «Людина і світ», «Філософія». Протягом навчання у вищих навчальних закладах історики вивчають основи цих наук, що є базовою теоретичною підготовкою до їх викладання. Успішність цієї роботи залежить від оволодіння прийомами формування філософських знань. Виховна мета філософської освіти полягає у формуванні активної життєвої позиції старшокласників та необхідності подолання пасивно-споглядального ставлення до життя, недостатньої соціальної активності.

Вміння задавати самому собі запитання та ставити перед собою завдання – найважливіші серед ознак, що свідчать про початок формування філософської системи мислення. При вивченні шкільних дисциплін учні засвоюють не тільки конкретні факти, але й сформовані на їх основі поняття та закономірності. Спираючись на базові знання з метою включення їх в узагальнення більш високого порядку, переосмислити їх в новій системі знань.

Аналіз актуальних досліджень. Зміст шкільної філософської освіти визначений документами «Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Суспільствознавство» [1] та «Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. «Людина і суспільство»» [2]. У навчальній літературі, підручниках для вищих навчальних закладів, Р. А. Арцишевського [3], А. Д. Боборикина [14], Л. С. Бахмутової [7] визначені методологічні та методичні засади світоглядної освіти. Т. Бакка підкреслила актуальність виховної складової шкільного суспільствознавства [4]. П.А. Баранов відзначив необхідність участі старшокласників у різних формах громадської роботи [5]. Виняткову

важливість міжпредметних зв'язків для усвідомлення сутності філософських проблем відзначили А. С. Бароненко[6], А.В Теремов та Т.М Турунова[15]. Прийоми формування світогляду учнів наводять у своїх роботах В. Р. Букин та А. Ф. Малишевський[8], В. О. Коваль[9], Т.В. Коваль[10], І.Н. Кондратенко[11], Є. В. Куприянова[12]. Тести, логічні схеми та таблиці для перевірки засвоєння філософських знань запропонувала Є. Лисенко[9].

Мета статті полягає у необхідності систематизації прийомів формування філософських знань для практичної реалізації при вивченні філософського блоку суспільствознавчих дисциплін у загальноосвітніх школах.

Виклад основного матеріалу. Важливою та невід'ємною частиною світогляду людини є філософська свідомість, що формується шляхом філософської освіти. Формування філософських знань в учнів розпочинається задовго до їх знайомства зі специфікою філософії як науки. При вивченні шкільних дисциплін на уроках природничого та гуманітарного циклу відбувається обов'язкове узагальнення теоретичних знань, усвідомлення закономірностей, явищ і процесів. Ця важлива робота, що проводиться на підсумковому етапі кожного уроку, є першим кроком у формуванні філософської освіти старшокласників. Отже, вивчаючи основи наук про природу та суспільство, мислення учнів засвоює філософські основи світогляду. Узагальнення філософського характеру дозволяють учням об'єднати на основі найбільш загальних закономірностей дійсності всі одержані знання і життєвий досвід.

Для поглиблення філософської освіти необхідно вирішити такі завдання: формування філософської свідомості в єдності філософських знань, методів пізнання, ставлення до світу, що базуються на переживання буття; розкриття структури філософської свідомості як філософського відображення світу і співвіднести з ними філософські вміння учнів: зосередження уваги на факті буття як на такому, існуванні світу в цілому; вміння усвідомлювати і формулювати у різних варіантах філософську проблему „Що являє собою світ, як пізнавати та змінювати його”; здатність учня усталено розмірковувати над основними філософськими проблемами, шукати їх вирішення, як, наприклад, пошуки свого місця у житті та сенсу життя.

Приступаючи до опрацювання філософської проблематики на уроках курсу «Людина і суспільство», учителю необхідно враховувати принцип наступності, а саме, побудувати своєрідний «місток» у загальноосвітньому пізнавальному процесі, ступаючи яким легше зрозуміти філософські проблеми, знайти для останніх ідейне підґрунтя у власному світогляді, навчатися виробляти навички філософського аналізу. Пов'язуючи предметні знання з філософськими знаннями, свідомість збагачується змістом конкретних філософських проблем.

При узагальненні знань з теми будь-якого суспільствознавчого предмету, учням може бути запропонована система філософсько-світоглядних запитань. Використання у навчанні запропонованої системи запитань та ситуацій, необхідних для розкриття філософських понять та їх формування в ході вивчення різних предметів, дозволяє вчителю будувати цілісні висновки філософсько-світоглядного характеру з вивченого матеріалу, викладати поняття на основі зв'язків соціальних і природних явищ. Так, пояснюючи питання про перехід від привласнюючих форм господарювання до відтворюючих, слід розкрити сутність закону про перехід кількісних змін у якісні (палеоліт – мезоліт – неолітична революція). На жаль, в навчанні інколи не досягається необхідний філософський рівень узагальнення навчального матеріалу або він підміняється конкретно науковим рівнем.

У процесі формування філософської свідомості можна виокремити такі етапи: ставлення, пізнання, переживання, а саме - формування філософської свідомості в єдності філософських знань, методів пізнання, ставлення до світу, що спираються на переживання буття; розкриття структури філософської свідомості як філософського відображення світу і співвіднесення з ним філософських умінь учнів; перехід до рівня формування структури філософського пізнання свідомості,

організуючи його в системі проблемних ситуацій; забезпечення змістовної і методичної основи реалізації такого підходу до філософської освіти школярів.

Розвиток філософського світогляду учнів передбачає подолання ряду психолого-гносеологічних бар'єрів, тобто такого змісту свідомості (думок, ставлення до світу, переживань), які характеризують людину з боку психологічних настанов, внутрішніх програм поведінки і пізнання. Вони є своєрідною перешкодою, гальмом в переході від одного рівня світогляду до іншого, в становленні і розвитку філософської свідомості. Це є бар'єри антропоморфізму (наявність у свідомості міфічних, фантастичних уявлень про навколишній світ); буденності (обмеженість побутової свідомості, що заважає переходу до відображення найбільш загальних зв'язків і явищ дійсності, а також обмеженість щоденної свідомості, що уповільнює перехід до відображення найбільш загальних зв'язків і явищ дійсності); бар'єр натурфілософського ставлення до світу (поширення положень будь-якої науки на всю матерію, підміна філософського рівня узагальнення конкретно науковим); бар'єр донаукового та ненаукового філософування (розуміння філософії, як науки наук, науки, що підміняє собою конкретні галузі знань); бар'єр споглядальності (учні не можуть застосувати одержані філософські знання, недостатній зв'язок з життям).

Для виявлення таких бар'єрів необхідно провести діагностування рівнів розвитку світогляду і виявлення бар'єрів у свідомості учнів:

1. Що, з твоєї точки зору, являє собою навколишній світ?
2. Із чого він складається?
3. Що знаходиться в його основі?
4. Чи можна все дізнатися про світ? Чому?
5. Чи є в світі щось незмінне?
6. Чи підпорядковуються явища світу будь-яким законам, правилам?
7. Яке місце в світі посідає людина?
8. Чи можуть люди щось змінювати в навколишньому світі? Чому?
9. Що знаходиться в основі життя суспільства, від чого залежить це життя?

Виявлення та подолання цих бар'єрів у свідомості старшокласників надає можливість переходити до наступного етапу формування філософської свідомості. Цей процеспроцес має проходити поступово.

Основні етапи філософського відображення світу свідомістю: етап фіксації свідомістю простого, основного факту буття світу, існування «світу в цілому». Він пов'язаний з усвідомленням і переживанням суперечливого світу: буття – небуття; виникнення – зникнення. Для педагогіки цей етап у структурі філософської свідомості є важливим за змістом як ступінь переходу від емпіричних елементів дофілософського світогляду до його філософського рівня; етап формулювання та постановки проблеми буття; етап історичного пошуку рішень філософських питань і проблем; етап наукового діалектико-матеріалістичного вирішення філософських проблем.

Формування філософської свідомості відбувається при вирішенні проблемних навчальних ситуацій. У свідомості учнів протягом навчання виникає постійно діюча світоглядна проблемна ситуація. Вона створює творчо-пошукову напруженість мислення, що об'єднує навколо себе все різноманіття навчальної та світоглядної проблематики, свого роду „поля проблем”. Це підвищує загальну пізнавальну самостійність і соціальну активність учнів, сприяє засвоєнню всього змісту програмного матеріалу.

Кожна людина з народження включається в своєрідну універсальну життєву ситуацію буття, його пізнання та перетворення. Вона є основою потреби людини у світогляді. Але усвідомлення цієї проблеми не завжди досягає філософсько-світоглядного понятійного рівня. Досягнення цього рівня – одне із завдань навчання. В основних філософських поняттях та їх зв'язках (законах, принципах) концентруються відповіді на основні філософські проблеми. Через всю історію філософії проходить питання про природу, сутність буття, про внутрішньо суперечливий світ і про ставлення до нього людини, її свідомість і діяльність (система відносин: людина – світ – суспільство). Тому при викладанні філософських дисциплін доцільно створювати спеціальні навчальні ситуації, при побудові яких важливо орієнтуватися на усвідомлення учнями думки про безперечну перевагу активного, перетворюючого ставлення до світу; висловлення особистісного ставлення учнів до вирішення даної суперечності.

Види навчальних ситуацій: ситуація простого, основного факту – допомогти учням усвідомлено розширити коло значень „світ”, „простір”, „час” до його обсягу „жива і нежива природа”, наприклад, історія являє собою соціальний рух матерії, історичний факт існує у просторі і часі); ситуація формулювання вихідних проблем – визначення найбільш важливих питань, які виникають у кожного, хто звертається до навколишнього світу (буття, думки); ситуації пошуку рішень в історії філософських проблем – роздуми про сенс життя, сутність навколишнього світу; створення умов для знайомства учнів з розкриттям філософської проблеми в історії науки і культури; ситуація готовності до пізнання та перетворення дійсності (розкривати співвідношення матеріального і ідеального); ситуація реального включення в суспільні відносини; ситуації філософсько-світоглядні, морально-етичні. Для глибокого засвоєння знань ситуації слід використовувати як в системі, так і кожен окремо.

В основних філософських поняттях, їх зв'язках (законах, принципах) концентруються відповіді на основні філософські питання. При формуванні філософських понять важливо орієнтуватися на необхідність всебічного розгортання в мисленні за методом сходження від абстрактного до конкретного даної вузлової системи понять на основі програмного матеріалу різних навчальних дисциплін; на відпрацювання таких вмінь, які відрізняють оперування філософськими поняттями на конкретно-узагальнюючому рівні їх засвоєння.

Важливого значення набуває проблема встановлення раціональних і ефективних міжпредметних зв'язків з іншими курсами, що озброюють учнів знаннями про явища природи та суспільного життя. Тому при формуванні філософських знань необхідно враховувати міжпредметні зв'язки – попередні, синхронні, перспективні.

Для досягнення розуміння учнями змісту понять і категорій та зацікавлення їх вирішенням філософських проблем вчителю при викладанні слід дотримуватися таких вимог: чітко структурувати виклад матеріалу, роблячи його доступним для усвідомлення навіть посередніх учнів; важливого значення набуває словникова робота б усвідомлення значення термінів і понять уможливлють засвоєння не тільки філософських проблем, але й сприятиме підвищенню загального інтелектуального рівня учнів. Також необхідно актуалізувати навчальний і життєвий досвід учнів, приводячи прості приклади; обирати для розгляду логічно переконливі та виразні нові дані; наукові визначення понять мають бути достатньо аргументовані конкретним матеріалом і чіткою логічною послідовністю узагальнень.

Отже, інтерес учнів до філософських проблем забезпечується при такому викладанні, яке базується на логічно переконливих і виразних нових даних, що наводить вчитель; актуалізує навчальний і життєвий досвід старшокласників; якщо наукові визначення понять достатньо аргументовані конкретним матеріалом і чіткою логічною послідовністю узагальнень.

Методологічною основою формування філософських понять і закономірностей є положення про те, що загальне існує в конкретному, виявляється через конкретне, а конкретне є частиною загального. Перший етап процесу формування понять починається із формування загальних

уявлень, де узагальнена суперечлива цілісність дійсності подається в конкретно-почуттєвому, цілісному вигляді. Потім необхідно переходити до абстрактно-узагальнюючих понять (простір, час), які спочатку слабо пов'язані у свідомості учнів, як з іншими філософськими поняттями, так і одне з одним. Тому при формуванні філософських понять важливо орієнтуватися на необхідність різнобічного розгортання в мисленні учнів за методом сходження від абстрактного до конкретного даної вузлової системи понять на основі програмного матеріалу різних навчальних дисциплін, на формування вмінь учнів оперувати філософськими поняттями.

Етапи роботи з формування філософських понять: виявлення рівня засвоєння учнями світоглядних знань з метою визначення висхідних позицій для формування філософських понять; опора на знання, одержані при вивченні інших шкільних дисциплін; подальший розвиток і поглиблення наявних знань, розкриття головних, визначальних ознак понять, що характеризують їхню сутність; переосмислення їх на основі вивчених законів і категорій; застосування одержаних знань для аналізу явищ минулого і сучасності.

При формуванні філософських понять, що характеризуються високим ступенем узагальнення, необхідно спиратися на конкретні знання, тільки в цьому випадку засвоєння учнями понять матиме усвідомлений характер. Наприклад, щоб засвоїти філософське поняття про рух як корінну властивість матерії, загальну форму її існування, учні повинні мати конкретні знання про такі основні форми руху матерії, як механічний і фізичний (тепловий, внутрішньоатомний, внутрішньоядерний рух), хімічний (з'єднання, роз'єднання молекул), біологічний (життєдіяльність та розвиток організмів), соціальний (процеси суспільного життя і суспільного розвитку). Отже, формування знань про філософські закони і категорії знаходиться в прямій залежності від глибини і рівня вивчення інших дисциплін.

Особливо наочно виявляється ця закономірність щодо курсів історії. Недооцінка ролі історичних курсів у формуванні соціологічних понять (держава, революція і тощо) призводить до слабкої підготовки в плані засвоєння філософських знань. Чітка робота з формування в учнів знань про головні ознаки понять дозволяє уникнути деяких негативних явищ у процесі їх засвоєння, коли другорядні ознаки поняття розглядаються як основні, визначальні, що призводить до неправильного сприйняття поняття в цілому. Формування в учнів філософських понять передбачає розкриття існуючих між ними взаємозв'язків та взаємообумовленостей.

Філософські поняття виникають поза межами конкретної галузі знань. Це є одним із суттєвих показників самостійності та специфіки формування філософських понять: не можна вважати, що такі поняття формуються лише на основі узагальнення конкретно-наукових знань і шляхом формально-логічних засобів узагальнення. Відзначається роль творчої уяви, відкриття (гіпотези, припущення, інтуїції) в історичному формуванні категорій, неможливість зведення цього процесу до чисто логічного узагальнення. Тут важливі стрибки, перерви поступовості, діалектичні переходи в мисленні школярів. Філософські поняття – це перехід не тільки до нового рівня узагальнення (від конкретного до загального), але й особливий тип світогляду (від стихійно-емпіричного до науково-теоретичного), до нової картини світу. Формування філософських понять має здійснюватися на власне філософській висхідній понятійній базі. Формування філософських понять, що мають загальний і ціннісно-оціночний характер, повинно базуватися не лише на загальнонауковому і конкретно-науковому компонентах змісту світогляду учнів, а також на стихійно-емпіричному, що повинен домагатися в ході формування філософських понять (наприклад, пояснення поняття „матерія”).

Для активізації пізнавальної діяльності учнів в процесі формування філософських понять доцільно використати прийом евристичної бесіди з постановкою логічних завдань, що відрізняються ступенем глибини та складності, з постійним звертанням до фактів і узагальнень з інших шкільних курсів. Організувати таку бесіду необхідно з метою залучення наявних знань для формування на їх основі узагальнень більш високого рівня. Характер бесіди – індуктивний або

дедуктивний – залежить від рівня навченості учнів, а також від співвідношення між наявними знаннями і тими новими ознаками понять, новими узагальненнями, які слід засвоїти.

Логічні завдання визначаються змістом навчального матеріалу, метою уроку та спрямовані на виявлення причинно-наслідкових зв'язків, як основи для підведення учнів до розуміння законів суспільного розвитку, а також спрямовані на переосмислення в новій системі раніше одержаних знань і створення на цій основі абстракцій вищого рівня. Ці завдання вимагають використання філософських понять для кращого осмислення питань, що вивчаються в інших розділах курсу. Серед завдань ефективними будуть такі: використання в розповіді учителя фрагментів текстів, що відтворюють логіку розмірковування різних мислителів; евристична бесіда, робота з джерелами, написання філософських творів-роздумів, а також комплекс проблемно-пошукових завдань: фронтальна та інтелектуальна розминка, філософський лабіринт (складний, у вигляді квадрату, набір букв, серед яких потрібно знайти і записати в зошиті 13 філософських термінів, а потім дати визначення п'яти з них); побудувати правильне судження із запропонованих п'ятнадцяти термінів: істина, догматизм і т. д.; ігровий тест - інтерв'ю – виявити схильність учнів до абстрактних роздумів, нахилу до філософування, провести категоріальний аналіз прислів'їв і приказок, філософське осмислення літературних творів. Важливо використовувати завдання, що підводять учнів до філософсько-світоглядної ситуації, у якій вони змушені самостійно формулювати питання про світ і шукати на основі наявних і додаткових знань відповіді на них.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підготовка майбутніх учителів до викладання філософського блоку суспільствознавчих дисциплін полягає в оволодінні ними теоретичної бази предметів гуманітарного циклу, а також прийомами формування філософських понять, категорій, законів. Успішність викладання залежить від практичного застосування прийомів активізації пізнавальної діяльності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Суспільствознавство // Освіта України. – 2004. – №5 (січень). – С. 4 – 6.
2. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Людина і суспільство // Історія в школах України. – 2001. – №5, №6.
3. Арцишевський Р. А. Курс «Людина і суспільство». Методика викладання: Метод. посіб. для вчителів. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 256 с.
4. Бакка Т. Шкільне суспільствознавство: традиції та методичні інновації // Історія в школах України. – 2007. – № 5. – С. 13 – 17.
5. Баранов П.А. Основные измерители уровня обществоведческой подготовки учащихся // Обществознание в школе. – 1997. – №5. – С. 17 – 25.
6. Бароненко А. С. Об изучении философских проблем в курсе обществознания // Преподавание истории в школе. – 1993. – №6. – С. 72 – 74.
7. Бахмутова Л. С. Методика преподавания обществознания: Учеб. пособие для студ. пед. высш. учеб. заведений: В 2-х ч. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001.
8. Букин В. Р., Малышевский А. Ф. Школьникам о философии: Кн. для уч-ся старших классов. – М.: Просвещение, 1992. – 159 с.
9. Коваль В. О. Основи філософії. 10 клас. Розробки уроків / В. О. Коваль, Л. Г. Чабан. – Х.: Вид. група «Основа», 2008. – 158 с.
10. Коваль Т.В. Трансформация личного опыта старшеклассника на уроках обществоведения // Преподавание истории в школе. – 2007. – №6. – С.44 – 50.
11. Кондратенко И.Н. Как говорить с учащимися о мировоззрении? // Преподавание истории в школе. – 2008. – №5. – С. 22 – 27.
12. Куприянова Е. В. Изучение основ философии в старших классах // Обществоведение в школе. – 1998. – №2. – С. 54 – 55.

13. Лысенко Е. Г. Тесты, логические схемы и таблицы к курсу „Человек и общество” // Обществознание в школе. – 1997. – №5. – С. 51 – 57.
14. Методика обучения обществоведению. Под. ред. А. Д. Боборыкина. – М.: Просвещение, 1981. – 175с.
15. Теремов А.В. Изучение историко-научных, историко-культурологических, и проблемно-ориентированных знаний как фактор интеграции образования А.В. Теремов, Т. М. Турунова // Преподавание истории в школе. – 2007. – №9. – С. 32 – 38.

УДК 913+ 94(477).02

***Печеніна Н. А., кандидат
історичних наук, доцент
кафедри історії України
Криворізького державного
педагогічного університету.***

Історична географія Київської Русі: з досвіду викладання курсу

У статті зроблено спробу розглянути основні тенденції розвитку історичної географії України часів Київської Русі; увагу зосереджено на історичній політичній географії, розглядається формування державної території Русі з VI по XII ст..

Ключові слова: історична географія, територія, кордони.

В статье автором рассмотрены основные тенденции развития исторической географии Киевской Руси; в центре внимания – историческая политическая география, процесс формирования государственной территории Руси с VI по XII вв.

Ключевые слова: историческая география, территория, границы.

The basic stages of forming of territory of Kyiv Rus from VI to XII century are analysed in the article.

Key words: historical geography, territory, scopes.

Головним завданням вищої школи є підготовка висококваліфікованих спеціалістів, які володіють певною сумою ґрунтовних знань та вміють самостійно розширювати та поповнювати свої знання. Студенти повинні засвоїти широке коло найважливіших світоглядних ідей, без яких неможливе формування історичної свідомості сучасного громадянина України. До них, безумовно, належить розуміння того, що народ України сформувався історично, що цей процес був не тільки об'єктивним, закономірним, а й мав велике прогресивне значення.

Історична географія як наукова дисципліна займається вивченням фізико-географічного середовища минулих епох та тих змін, що відбувалися в певний історичний період на певній території. Даний курс входить до нормативної частини циклу природничо-наукової підготовки бакалавра (напрямок підготовки 6.020302. Історія). Перед курсом висунути наступні конкретні